

Як бачимо, доля підсудних залежала від випадку: складу ЧК і губревтрибуналу, наявності авторитетних для більшовиків свідків, ситуації на фронті і просто удачі.

Література:

1. Державний архів Чернігівської області (ДАЧО). Ф. Р-4609. Оп. 1. Спр. 95.
2. ДАЧО. Ф. Р-4609. Оп. 1. Спр. 72.
3. ДАЧО. Ф. Р-4609. Оп. 1. Спр. 198.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-530-6-69>

Єремєєв П. В.

ORCID: 0000-0003-0300-2645

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри історії Східної Європи історичного факультету
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
м. Харків, Україна*

“ШИНКИ В ДОМАХ БОЖИХ”: ПОХОДЖЕННЯ НАРАТИВУ ПРО ЄВРЕЙСЬКІ КОРЧМИ В ПРАВОСЛАВНИХ ХРАМАХ РЕЧІ ПОСПОЛИТОЇ

Ключові слова: євреї, юдаїзм, антисемітизм, релігія, історіографія, християнство, церква, образ.

В історіографії добре досліджено походження стереотипу про передачу православних храмів на території Речі Посполитої в оренду євреям [8; 9]. Водночас майже не вивчено генезу його радикальнішої версії – нібито євреї відкривали шинки безпосередньо в храмах.

Мирослав Шкандрій пов’язує появу цього образу з працею Пантелеймона Куліша “Україна од початку Вкраїни до Батька Хмельницького” (1843) [5, с. 66; 7, с. 62]. Однак нам вдалося виявити свідчення більш раннього побутування цього наративу. Професор і колишній ректор Київського університету Михайло Максимович у праці “Сказання про Коліївщину”, написаній у 1839 р., зазначав: “Православні церкви здавалися в оренду жидам, і плем’я, на якому лежить кров розп’ятого ними Господа, оскверняло своїм торгом християнські обряди та служби, відкривало шинки в домах Божих” [6, с. 628]. Цей текст довгий час залишався неопублікованим, проте

Пантелеймон Куліш, найімовірніше, був з ним обізнаний, адже в той час підтримував тісні стосунки з Максимовичем [4, с. 4–5].

На нашу думку, образ єврейських шинків у православних храмах сформувався в уяві Максимовича внаслідок поєднання та переосмислення відомостей з “Історії Русів” і Віленського Синопису 1632 року.

В “Історії Русів”, яку Максимович добре знав [6, с. 55, 238], зазначається, що євреї в Речі Посполитій “церковні ключі та дзвіничні мотузки забирали до себе в корчми” [3, с. 40–41]. Хоча тут не йшлося про продаж горілки безпосередньо в храмах, у контексті загальної критики єврейського орендарства створювався символічний зв’язок між православним храмом і єврейською корчмою.

У Віленському Синописі 1632 року сказано, що “в Луцьку храми Божі обернено в питейні доми” [1, с. 592]. Максимович, без сумніву, знав цю фразу, адже її наводить Микола Бантиш-Каменський у своїй праці “Историческое известие о возникшей в Польше унии” (1805) [2, с. 93], на яку Максимович неодноразово посилався [6, с. 337, 597, 623].

Загалом ставлення Михайла Максимовича до євреїв було вкрай негативним [6, с. 628]. У поєднанні з романтичним стилем історіописання це сприяло некритичному засвоєнню й художньому підсиленню антиєврейських мотивів. Як наслідок, хоча в Синописі 1632 р. прямо не йдеться про участь євреїв, поєднання згаданих джерел спричинило появу в Максимовича тези про відкриття шинків у православних храмах.

Отже, стереотип про єврейські шинки в православних храмах у Речі Посполитій, імовірно, бере початок з поєднання літературно-політичних джерел та особистих уявлень Михайла Максимовича, які згодом знайшли відгук у творчості Пантелеймона Куліша.

Література:

1. Архив Юго-Западной России. Ч. 1, Т. 7. Киев: Типография Императорского университета Св. Владимира, 1883. 802 с.
2. Бантыш-Каменский Н. Н. Историческое известие о возникшей в Польше унии. Москва : В Синодальной типографии, 1805. 454 с.
3. История русов или Малой России. Москва : Университетская Типография, 1846. 314 с.
4. Кравченко О., Побірченко Н. Михайло Максимович і Пантелеймон Куліш: до історії взаємин. Умань : РВЦ “Софія”. 2007. 166 с.
5. Куліш П. О. Твори. Т. 1. Львів: Вид. т-ва “Просвіта”, 1908. 502 с.
6. Максимович М. А. Собрание сочинений. Т. 1: Отдел исторический. Киев: Тип. М. П. Фрица, 1876. 847 с.
7. Шкандрій М. Євреї в українській літературі. Зображення та ідентичність. Київ : Дух і Літера, 2019. 352 с.

8. Kalik J. The Orthodox Church and the Jews in the Polish-Lithuanian Commonwealth. *Jewish History*. 2003. № 17, С. 229–237.

9. Wiślicz T. “Jews “Holding the Keys to the Church” and the Posthumous Career of Zelman Wolfowicz of Drohobych. *Jewish History*. 2023. № 37. С. 101–121.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-530-6-70>

Куцаєва Т. О.

ORCID: 0000-0002-6092-768X

кандидат історичних наук,

учений секретар

Національний історико-архітектурний музей «Київська фортеця»

м. Київ, Україна

ПОЖЕРТВИ СИНАГОГАМ ВІД РЕБЕЦИН У КОНТЕКСТІ НОВИХ ПІДХОДІВ ДО СТУДІЮВАННЯ МУЗЕЙНОЇ ЮДАЇКИ

Ключові слова: гендерні студії, епіграфіка, ребецин, юдаїка.

Важливо вийти за межі описових і мистецтвознавчих підходів до студіювання музейних колекцій, концептуалізувати нові візії на, здавалось би, вже “давно вивчені теми”. Робота з колекцією юдаїки в Національному музеї історії України триває понад 30 років. Оприлюднено щонайменше 132 наукові і науково-популярні публікації. Але досі залишається простір для нових студій. Отже, новим методом вивчення колекції можна назвати встановлення суб’єктності пам’ятки, повернення її власнику/ці “голосу в історії”. На тлі багатьох викликів метод дає змогу розуміти соціальні ролі людей на тлі епохи та в контексті спільноти, поєднувати музейну науку з культурною та соціальною антропологією, гендерними студіями.

Як приклад пропонується матеріал, накопичений для підготовки монографії “Віднайдене та переосмислене: юдаїка в зібранні головного історичного музею України” (2024, за підтримки the Memorial Foundation for Jewish Culture (USA)). Подані наразі висновки – результат подальшої незалежної роботи для створення картини про певну матеріалізацію духовних цінностей, традицію подарунків синагогам. Для аналізу обрано персоніфіковані гравіювання на виробах з дорогоцінних і недорогоцінних металів, багато від імені жінок. Ці гравіювання – джерела епіграфіки. Вже наявне розуміння того, що переважно заміжні жінки з єврейських громад